

інституту «державна» закладено імперативність її статусу в аспекті контролю, зокрема – юридизації будь-яких діянь. Водночас в аспекті здійснення влади оновлений зміст поняття «контроль» трактується тут широко.

☞ Контроль повинен бути не виключною, а невід'ємною частиною організаційної роботи, складовими елементами якої є відпрацювання та прийняття рішень, технологія й перевірка результатів рішень органів державного управління. Він повинен бути всеохоплюючим, ним повинні займатись усі, а не лише спеціальні контрольні підрозділи, тільки за таких умов він стане методом стримувань та противаг в державному управлінні. Разом з тим проблема ефективності контролю в державному управлінні, на сьогодні, залишається майже не висвітленою.

На мою думку, в нашій країні, особливо у період її економічного становлення, додатковим ресурсом для вирішення проблеми удосконалення державного контролю, є розвиток громадського контролю, посилення значимості громади у діяльності органів державної влади, сприяння взаємодії громадського та державного контролю. Саме завдяки участі громади у контрольній діяльності, можливо виправити недоліки в роботі учасників державного управління, шукати нові резерви та можливості, зробити контроль всеохоплюючим на центральному, регіональному і місцевому рівнях України.

Література.

1. Конституція України, Київ, № 254к/96-ВР від 28.06.1996.
2. Закон України «Про об'єднання громадян» № 461-ХІІ від 16.06.1992 із змінами та доповненнями.
3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» №537 від 09.01.2007р.
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 №2657-ХІІ (зі змінами внесеними Законом від 13 січня 2011 року № 2938-VI).
5. «Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» Розпорядження КМУ №1035-р від 21.51.2007р.
6. Андрійко О. Ф. Державний контроль: нові погляди на його сутність і призначення / Державний контроль у сфері виконавчої влади: Наукова доповідь // За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: «Юрнаукацентр», 2000. – С. 10–12.
7. Передумови становлення інформаційного суспільства в Україні. /За ред. чл.-кор. НАН. України Довгого С.О. – К.: Азимут-Україна, 2008. – 288 с.
8. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку 1е заг. ред. Ф.М. Рудича. К.: Парламентське вид-во, 2006. – 412 с. – Р. 1 – Політична система та інститути громадянського суспільства в Україні: теоретичний та прикладний текст.

УДК 321.01:331.1

Олександр Жадан

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИЙ АСПЕКТ

Узагальнено наукові погляди щодо визначення ролі держави в сучасному глобалізованому світі. Розкрито структуру та зміст функцій держави в умовах глобалізації економіки. Визначено напрями вирішення глобальних соціально-трудоових проблем на основі комплексного підходу до реалізації функцій держави.

Ключові слова: соціально-трудоові відносини; функції держави; глобалізація.

☞ В сучасному світі процеси глобалізації набули всеохоплюючого і незворотного характеру. Це обумовлено виходом на перший план проблем, що мають значимість для всього світового співтовариства, всіх народів і держав, і вони не можуть бути вирішені окремою державою поодиночі. Велика низка цих проблем прямо чи опосередковано пов'язана з реалізацією прав і свобод людини у соціально-трудоовій сфері.

☞ Проблема визначення ролі держави в розвитку соціально-трудоових відносин в умовах глобалізації досить активно досліджується в працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Грішнєвої, Н. Єсинової, В. Жукова, А. Колота, І. Лукашука, Д. Лук'яненко, Г. Осового, О. Мірошніченко, Г. Мелік'яна, Р. Колосової, А. Салміна та ін.

☞ Незважаючи на достатньо ґрунтовні дослідження цієї проблематики світовими науковими школами, існує необхідність вивчення можливостей адаптації запропонованих ними науково-теоретичних підходів в галузі регулювання соціально-трудоових відносин до практики реалізації функцій держави в умовах глобалізації.

☞ Цілями даної статті є: узагальнення наукових поглядів щодо ролі держави в сучасному глобалізованому світі; розкриття структури та змісту функцій держави в умовах глобалізації економіки; визначення напрямів вирішення глобальних соціально-трудоових проблем на основі комплексного підходу до реалізації функцій держави.

☞ Безперечним фактом є інтернаціоналізація матеріального виробництва, поглиблення міжнародного подолу праці, що активізує обмінні процеси, економічне, фінансове й торговельне співробітництво держав. Інтеграційним процесам сприяє й глобальна науково-технічна революція, створення загальнопланетарного інформаційного простору, обмін культурними й соціальними досягненнями.

Глобалізація впливає на трудоові відносини, національні ринки праці та зайнятість населення. Національні сегменти робочої сили формують єдиний світовий ринок праці. Визнання факту існування світової робочої сили відображає єдність її ринку і зумовлює необхідність формування та прийняття національними державами, незалежно від політичних систем, єдиних правил поведінки у соціально-трудоовій сфері.

Складна нова політична система спрямована на інтенсифікацію інтеграційних процесів й об'єднання дер-

жав. Відбувається радикальний перегляд національної державності, що піддається подвійному пресингу: впливу міжнародної й наднаціональної спільності зверху, локальних і регіональних структур – знизу.

Уперше в історії, за словами М. А. Косолапова, нинішній й, у ще більшому ступені, майбутній устрій світу повинен буде вирішувати не тільки питання війни та миру, розподілу влади та впливу, але забезпечувати надійність життєзабезпечення техносфери, без якої (у формі необоротності індустріалізації) людство не здатне вижити [3]. Це завдання можна назвати тягарем цивілізації. Одним з аспектів втрати сучасними державами частини свого суверенітету є розмивання національної юрисдикції над власною територією, втрата монопольного контролю над правовою системою. У якості явних проявів цього явища можна розглядати принцип примата міжнародного законодавства над внутрішнім (фактично мова йде про конвенціональне, добровільне обмеження суверенітету з боку держав – учасників міжнародних договорів) і надання наднаціональним органам повноважень на здійснення функцій правосуддя з питань, що традиційно вважались привілеєм суверенних держав.

Можна зробити висновок, що зазначені об'єктивні процеси не залишають вибору практично жодній державі, крім посиленої участі в рішенні глобальних проблем, у зміцненні світового правопорядку.

При великій кількості позитивних змін глобалізація несе в собі чималі негативні наслідки. Найбільш відчутні вони в сфері економіки. Різкий контраст між швидко зростаючими капіталами американських підприємців і погіршенням економічного становища в країнах «третього світу», а також у посткомуністичних країнах, послужив причиною потужного антиглобалістського руху.

Не можна не враховувати й такі фактори, як недостатньо ефективне управління економікою в багатьох країнах, нерівномірний розподіл ресурсів у світовій економіці, нарешті, корумпованість влади. Все це негативно позначається на розвитку світової економічної структури та управлінні міжнародною фінансовою системою, породжує недовіру народів країн, що розвиваються, у блага глобалізації й раціональність проведених під її впливом реформ.

Тому явища сучасної епохи висувають підвищені вимоги до публічно-владних інститутів, змінюючи їх функції та зміст, коректуючи сферу, характер й обсяг повноважень. Хоча, за словами А. М. Салміна, численні зміни в структурі та функціях сучасної держави не обов'язково викликані глобалізацією, але відбуваються на її тлі й майже завжди нею стимулюються або стримуються [6].

З теоретичної точки зору, під функціями держави розуміються такі основні напрями діяльності, у яких виражаються її соціальне призначення, роль, цілі та завдання з керівництва суспільством. Через функції (у процесі їх здійснення) не тільки відбувається реалізація властивостей держави, але й конкретизація її сутності – це предметно-політична, динамічна характеристика даного політичного інституту. Тому здійснення функцій є проявом закономірних тенденцій розвитку державності [7]. Справедливим це зауваження є і по відношенню до національної держави.

У державноуправлінській літературі відзначається така важлива тенденція в розвитку внутрішніх функцій держави, як їх інтернаціоналізація, тобто додавання внутрішнім функціям значного міжнародного аспекту, їх тісна взаємодія із зовнішнім середовищем, взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої політики держави. Звідси випливає, що внутрішні функції держави не

можуть розвиватися винятково на власній основі, визначатися цілями, завданнями, що базуються тільки на національному інтересі, без врахування інтересів міжнародного співтовариства. Адже кожна держава не існує ізольовано від інших держав, всі вони пов'язані узами міжнародного співтовариства, необхідністю брати участь у вирішенні глобальних проблем, отже, вони повинні погоджувати свої інтереси зі спільними інтересами даного співтовариства.

Так, глобалізація вносить певні зміни в зміст політичної функції під кутом зору обов'язку держави забезпечувати оптимальні умови для всебічного й найбільш повного розвитку інститутів демократії й демократичного управління суспільством. Варто погодитися із проф. І.І. укашуком у тому, що «у наш час відбувається глобалізація демократичних цінностей. Демократія визнається принципом загального значення. Право на неї стає глобальним правом, що у зростаючій мері буде підтримуватися міжнародним співтовариством і у цілому» [4].

У плані реалізації політичної функції держави заслуговує на пильну увагу проблема державного суверенітету, забезпечення якого, як і його захист, становлять важливий аспект аналізованої функції.

Дискусійним є твердження, що перед загрозою глобальних проблем «відступає й суверенітет окремої держави» [8]. Стверджується також, що існує самостійна категорія «міжнародно-правовий суверенітет». Здається, що подібні твердження – один з негативних проявів глобалізації.

Пропозиція відмовитися від державного суверенітету рівносильна відмові від принципу територіальної цілісності держави. Ніякі глобальні інтереси не можуть вести до заперечення верховенства державної влади на своїй території. Інша справа, що сама держава, виходячи із загальнолюдських, загальнопланетарних інтересів, добровільно погоджується на самообмеження своїх прерогатив. Інакше неминуче силове втручання держав, що володіють економічною і військовою могутністю, у справи інших країн, як це мало місце у відношенні Іраку.

Державний суверенітет – не архаїзм минулих епох, а актуальна юридична й політична категорія нинішнього часу. Не можна не зважати на бажання народів жити по своїх звичаях, законам, релігійній й іншій нормам, вибрати близьке за духом державний устрій, установлювати відповідний політичний режим. У противному випадку, неминуче нав'язування іншим народам свого способу життя, своїх цінностей і сприйняття світу. Якщо ті або інші цінності дійсно мають загальнолюдське значення, то вони будуть добровільно сприйняті всіма народами, як це відбувається в Японії, Південній Кореї та ін.

У цьому плані можна послатися на документи Всесвітньої конференції з прав людини (Відень, червень 1993 р.), що констатувала: «Демократія ґрунтується на вільно вираженій волі народу визначати свої власні політичну, економічну, соціальну й культурну системи й на його повній участі у всіх аспектах свого життя» [5].

Таким чином, можна констатувати, що міжнародне співтовариство не вправі порушувати межі державного суверенітету. Лише сама держава може добровільно прийняти на себе зобов'язання певного роду, а це впливає із суверенного права держави як члена міжнародного співтовариства.

Сучасні процеси глобалізації істотно відображаються на реалізації економічної функції держави. Це обумовлено тим, що глобалізація передбачає насамперед інтернаціоналізацію ринків, посилення впливу транс-

національних корпорацій, поширення наддержавних структур, які створюються в результаті економічної інтеграції держав. Зазначені процеси, у свою чергу, значно обмежують можливості управління національною економікою з боку держави. Транснаціональний же капітал відіграє домінуючу роль у регулюванні глобальної економіки й при бажанні здатний обрушити ринок будь-якої держави.

Негативні наслідки глобалізації в сфері економіки дали підстава деяким ученим стверджувати, що процеси глобалізації «вимивають основу економічної функції держави й ставлять саме існування держави як політичного інституту під сумнів». Вони виводять «з-під сфери впливу держави значний функціональний сектор» [8].

Не можна не погодитися з тим, що глобалізація економіки різко загострила конкуренцію й подальше поглиблення міжнародного подолу праці. Впровадження нових виробничих інформаційних технологій актуалізує проблему уточнення економічної функції сучасної держави, пошуки нових форм її економічної політики.

Однак, незважаючи на засилля в результаті економічної інтеграції транснаціональних корпорацій, продовжує зберігатися зацікавленість окремих держав у стабільному розвитку національної економіки, у максимальній концентрації можливостей країни на вирішенні пріоритетних завдань будівництва ефективного внутрішнього господарства [4].

Отже, в умовах глобалізації зберігається такий аспект економічної функції держави, як державне гарантування економічної діяльності при загостренні конкуренції (монополізму), охорона прав споживачів від несумлінного виробника, визначення правових основ ринку, зокрема, забезпечення рівноправності всіх форм власності, правовий захист власника, стимулювання державними коштами ефективної ринкової економіки, досягнення в національному підприємництві збалансованості інтересів особистості, суспільства й держави.

Глобалізація економіки зміщає центр ваги державного контролю за регулюванням і розвитком економічних процесів з макrorівня на регіональний і галузевий, а також на мікро-рівень (підприємство). На макrorівні можна прогнозувати тенденцію посилення впливу наддержавних економічних інститутів і концентрацію в них засобів і важелів економічного регулювання. Проте з окремих держав не знімається відповідальність за вироблення механізму, що дозволяє адаптуватися до економічних відносин, що змінюються, і забезпечувати добробут власного суспільства, щоб уникнути внутрішніх соціальних конфліктів і дестабілізації обстановки в країні.

Таким чином, економічне навантаження національної держави не зменшується, а навпаки, зростає; особливо важлива роль економічної стратегії в узгодженні національних інтересів суспільства зі спільними інтересами міжнародного співтовариства, тому що від добробуту кожної країни залежить добробут людства в цілому. Саме таку спрямованість повинні мати розвиток глобалізації, саме така результативність здатна перетворити позитивні передумови економічної інтеграції в реальність.

Глобалізація й інтернаціоналізація світових економічних процесів піддали кардинальному перетворенню ринок праці й відносини зайнятості. Наявні тенденції в зазначеній сфері зумовлені глобалізацією ринків виробництва, зростанням конкуренції на ринку праці, впливом нових технологій, у тому числі розвитком мікроелектроніки, штучного інтелекту, електронного обміну даних й «буму» цифрового телезв'язку. Все це формує нові умови праці й зайнятості, наприклад, зменшує чисельність

використовуваної робочої сили, сприяє використанню гнучкої системи зайнятості, дозволяючи переходити від постійної зайнятості до часткової, тимчасової роботи, роботи за контрактом, до дистанційної наявності робочих місць (робота на персональному комп'ютері вдома) і т.д. У літературі наводяться наступні дані: у промислово розвинених країнах за останні 10-12 років внесок часткової зайнятості в загальне число працюючих склав 50–52% усього приросту, а в таких країнах, як: Австралія, Німеччина, Ірландія, Японія частка частково зайнятих досягла 70–80% всіх створених робочих місць. При цьому на місця зі скороченим графіком роботи претендують у першу чергу жінки. І якщо для чоловіків число місць із неповним робочим днем збільшилося на 10%, то для жінок – на 32% [1].

Можна виділити наступні особливості в організації ринку праці й зайнятості під впливом глобалізації:

- відсутність гарантій стабільної зайнятості;
- зростання тимчасової зайнятості та поява нових її форм, зумовлених технологічними змінами, наприклад, переміщення трудової діяльності у віртуальний простір (електронна торгівля – яскравий тому приклад). Це вимагає меншої кількості працівників, але більше високої їх кваліфікації;
- зниження впливу профспілок.

Остання з перерахованих тенденцій може бути пояснена фундаментальними змінами в характері праці й відносинах між працівниками та підприємцями. Знизився рівень соціального партнерства між підприємцями та профспілками із приводу визначення умов праці, укладення колективних угод і т.д. У літературі вказується на труднощі в діяльності профспілок у Південній Африці, на Тайвані, в Угорщині. Скорочується чисельність членів профспілок у США, інших промислово розвинених країнах [1]. Однак дослідники відзначають, що роль профспілок залишається позитивною та необхідною для збереження демократії в сфері зайнятості. Профспілки не втратили статусу найбільш представницьких органів працівників, у тому числі при проведенні тристоронніх переговорів. Майбутнє профспілок у значній мірі залежить від організованості тих, хто працює на основі нетипових форм зайнятості. Наприклад, у Швеції такі працівники об'єднані в профспілки тією самою мірою, що й зайняті на постійній роботі [2].

Негативний вплив глобалізації на соціально-трудові відносини в цілому та на зайнятість населення, зокрема, розвиває стійку тенденцію до використання політики трудового протекціонізму – захисту національних ринків праці. Трудовий протекціонізм – це завжди синтез і наслідок політичного, економічного, фінансового та товарного протекціонізму. До методів захисту відносять такі регулятори, як квотування та ліцензування імпорту, вибір шляхів технологічного розвитку, цілеспрямовану експертизу міжнародних технологічних та економічних проектів, регулювання валютних курсів. Однак на ринку праці використовуються також свої специфічні методи захисту: адміністративне обмеження емігрантів (робочої сили), регулювання ціни на робочу силу (заробітної плати) на національному ринку праці та ін. У цих умовах, як вважають експерти МОП, доцільно проводити відповідну фінансову та промислову політику на національному рівні, що сприятиме конкурентоспроможності внутрішнього виробництва та ефективній перебудові підприємств, тимчасово захищаючи при цьому внутрішній ринок у його найбільш уразливих для імпорту галузях з низькою доданою вартістю [8].

Особливо гостро економічна глобалізація позначається на галузевій структурі зайнятості в Україні. Досить

навести такий приклад. При більших запасах вугілля в Україні одна за одною закриваються вітчизняні шахти. Видобуток вугілля за останні 10 років скоротився майже в 3 рази. Тому в шахтарських регіонах час від часу виникає соціальна напруженість. У той же час внаслідок недостатності вугілля для металургійної промисловості його завозять із-за кордону. У кілька разів скоротилося виробництво в легкій промисловості та машинобудуванні, а з ним і зайнятість у цих галузях. Однак підвищується питома вага продукції в екологічно шкідливих галузях, таких як металургія. Все це посилює безробіття, вимагає значних коштів на перекваліфікацію вивільнених працівників, на більші за обсягом виплати соціальної допомоги, дає поштовх до еміграції переважно молодих і середнього віку фахівців з більшим практичним досвідом [7].

Відзначені фактори змушують держави переглядати свою соціальну політику й роль у забезпеченні соціального захисту населення. Як негативні наслідки глобалізації можна відзначити повернення до принципу індивідуалізму в галузі соціального забезпечення, відповідно до якого робота й стабільний дохід дозволяють нагромадити певні заощадження для пенсії по старості й інших випадках втрати працездатності.

До числа функцій держави, що мають не тільки суто внутрішній, але й глобальний аспект, належить функція захисту й охорони прав і свобод особи. Права людини визнані всім міжнародним співтовариством як загальнолюдська цінність. Це зумовлює проведення державами погодженої політики відносно дотримання стандартів прав і свобод особи, створення спеціальних міжнародних органів контролю за дотриманням державами прав і свобод людини й громадянина.

Міжнародним співтовариством сформована універсальна концепція прав людини, повага яких зведена в ранг загальновизнаних принципів міжнародного права. Це покладає на всі держави обов'язок дотримувати й гарантувати історично досягнуті стандарти прав людини, що становить пріоритетну сферу спільних інтересів міжнародного співтовариства. Права людини служать головним критерієм демократичності держави. Вони лежать в основі політики у відносинах з іншими державами й з усім світовим співтовариством. Інтернаціоналізація проблеми прав людини обумовила переростання її із внутрішньої справи держави у фактор міжнародної політики й права, у визнання міжнародної юрисдикції з питань прав людини.

Що стосується зовнішніх функцій держави, то процеси глобалізації внесли кардинальні зміни у форми й зміст міждержавного спілкування.

Глобалізація активізувала здійснення зовнішніх функцій, у тому числі зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, які усе більше набувають світового масштабу. Поява спільних інтересів у держав, єднання їх на базі загальнолюдських інтересів обумовили інтернаціоналізацію національних інтересів держав [4]. Так, практично всі держави зацікавлені в підтримці світового правопорядку, у тому числі в міжнародному співробітництві з колективної безпеки, регулюванні міграційних процесів, визначенні єдиних стандартів у соціально-трудовій сфері, оскільки в сучасних умовах жодне держава не в змозі захистити себе поодиноко.

Функція підтримки світового порядку передбачає об'єднання зусиль держав по роззброюванню, ліквідації ядерної зброї, забороні зброї масового знищення і т.д.

Участь міжнародного співтовариства необхідна й у регулюванні міжнаціональних конфліктів, які нерідко супроводжуються порушенням прав людини та вимагають міжнародного втручання.

Важливо відзначити, що припинення існування світової соціалістичної системи сприяло ліквідації гострих антагонізмів, оздоровленню міжнародної обстановки, зміцненню довіри між державами, уможливило досягнення реальної домовленості між ними з питань глобальних проблем. У результаті процеси глобалізації одержали потужний стимул для розвитку.

Успіхи у вирішенні проблем глобалізації дали підстава окремим ученим оголосити застарілий розподіл функцій держави на внутрішні й зовнішні, оскільки глобалізація, на їхню думку, стирає грані між внутрішньою та зовнішньою політикою. У зв'язку із цим назріла необхідність введення єдиної класифікації функцій, що будуть реалізовуватися як усередині країни, так і за її межами.

Пропонується виділяти п'ять груп загальних функцій:

- 1) економічна, зміст якої становить забезпечення нормального функціонування та розвитку економіки, організації зовнішньоекономічних зв'язків і т.д.;
- 2) політична, або функція безпеки, що спрямована на забезпечення державної та суспільної безпеки, соціальної та національної згоди, охорону суверенітету;
- 3) соціальна, зміст якої становлять охорона прав і свобод населення, здійснення заходів по задоволенню соціальних потреб людей, підтримка необхідного рівня життя населення, створення належних умов для праці, його оплати, побуту й ін.;
- 4) ідеологічна, яка має на меті підтримку певної ідеології, у тому числі релігійної, організацію освіти, підтримку науки, культури і т.ін.;
- 5) екологічна, пов'язана з охороною навколишнього середовища.

Ефективне вирішення соціально-трудових проблем в умовах глобалізації можливе лише на основі комплексного підходу в реалізації функцій держави, оскільки ці проблеми поєднують в собі економічні, соціальні, політичні, екологічні й ін. аспекти та одночасно потребують вирішення на всіх рівнях управління економікою (підприємство, регіон, країна, міжнародний рівень).

Література.

1. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: [монографія] / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А. М. Колот та ін. – К.: КНЕУ, 2008. – 420 с.
2. Западная теоретическая социология / под ред. И.А. Громова, А.Ю. Мацкевича, В.А. Семенова. – Спб.: Ольга, 1997. – 378 с.
3. Косолапов Н. А. Глобализация: существенные и международно-политические аспекты / Н. А. Косолапов // Международная экономика и международные отношения. – 2001. – № 3. – С. 71-78.
4. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. – М., 2000. – 368 с.
5. Международные акты о правах человека. Сб. документов. – М., 1998. – 486 с.
6. Салмин А. М. Глобализация и современное государство / А. М. Салмин // Стенограмма заседания СВОП в рамках программы «Россия в глобализирующемся мире»; 28 ноября 2000. – 85 с.
7. Скаленко А. К. Глобальные резервы роста: [пер. с укр.] / А. К. Скаленко; науч. ред. и предисл. чл.кор. НАНУ О.Т. Белоуса. – К.: Информ.издат. центр «Интеллект», 2002. – 428 с.
8. Ткач А. Л. Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації / А. Л. Ткач, О. Г. Вольков. – Запоріжжя, 2003. – 134 с.